

התשובה שהשיבו חכמי הישיבה: ...ואשר שאלת אי אריך לומר אחות קטנה בליל ב' של ראש השנה, כיון דלא נפקא מינה לדינא ולית בזה משום דררא דאיסורא הנח להם ינהגו כמנהגם ורחמנא ליבא בעי, ושלוש תורת ה' יגדיל תורה ויאדיר, כנה"ר וכןפ"ש מוקירך ומכבדיך בני הישיבה, ... זכותם תגן עלינו אמן וזכרם לחיי העוה"ב.

וז"ל לשון מו"ר חיים קרה זתע"א: ראיתי את השאלות הנז' ואת אשר נגזר עליהם מפי קדושי עליון עט"ר הנז', יושבי על מדין הולכי על דרך סלולה וישרה, להעמיד תורה על מכונה, יפה דנו, יפה אסרו יפה השיבו, יהי ה' אלהים עמם, מהיום ולעולם, להדריכם בדרך התמימה והישרה, והנני צעיר הצאן בא על החתום, יום ד' אדר ב' ר"ב ל"ו ס' תקריב את מנחת, עכ"ל הגאון מופת הדור מו"ר חיים קרה זלה"ה. **הצ' יבי"ע** הי"ו. ע"כ לשון תשובת חכמי הישיבה שהובאה בקובץ המאסף. וכאמור לעיל תשובת מו"ז הנ"ל נכתבה בעקבות השאלה לחכמי הישיבה.

אך הא מילתא דפשיטא לחכמי הישיבה שאין לבטל מנהג קהלות שנהגו לומר בליל יוט"ב דראש השנה לא היתה למראה עיניו של **הגאון רבי שלום יצחק הלוי זצ"ל**, שנשאל אף הוא בשאלה זו ופסק שיש לבטל מנהג הנוהגים כן, וז"ל בשו"ת דברי חכמים סי' צ"א בתשובתו לשואל הרב שלום קהא מקרית עקרון: עברתי על השאלה ותשובתו עליה, תשובה המאירה את העינים בראיות נכוחות וברורות המבוארים שם. והנני להוסיף ולומר, זה הוא בהתאם למנהגינו כאן ובחו"ל, שאין אומרים אותה כי אם לפנות ערב של יוט"ש ראשון של ראש השנה ולא בליל יוט"ש שני. ודבר פשוט הוא כי אחרי שאמרנו בסיומה "תחל שנה

וברכותיה" איך אפשר לחזור ולומר בליל יוט"ש שני תכלה שנה וקללותיה. ועוד אחרי שקבלנו עלינו קדושת היום באמירת מזמור למנצח על הגתית וכו', וגם בקידוש היום שהוא תחלת השנה הבאה, אי אפשר עוד לחזור ולזכור שנה שעברה ונאמר תכלה שנה וכו'. וכן מצאתי דבר זה מפורש בס' עץ חיים למהרי"ץ פי' על התכלאל (ח"ב עמ' נ"ח) ד"ה ובהתקדש וז"ל: דתחלה יש לנו להתפלל על אחרית שנה שעברה בטרם נקבל קדושת היום שהיא תחלה השנה הבאה באמירת המזמור של קדושת היום וכו' עיי"ש, לכן מכיון שתחלת השנה ומנין החודש הוא מיו"ט ראשון, נראה ברור שאין לחזור בליל יוט"ש שני ולומר תכלה שנה... אחרי שכבר אנחנו עומדים בתחלת השנה החדשה. ועל הנוהגים לומר אחות קטנה בליל יוט"ב לבטל מנהגם זה, יען כי אין להם על מה לסמוך, ולנהוג כמנהג המקובל אצל הכל. עכ"ל.

והנה אם כי דברי הרשי"ה כולם נכוחים למבין שאין מקום לומר פיוט אחות קטנה בליל יוט"ב, מכל מקום לענין ביטול מנהג מקומות שנוהגים בטעות אפשר שיש מקום להורות להם שמנהג טעות הוא, אך לבטל מנהגם צדקו דברי מו"ז וחכמי הישיבה דמה בכך אם יאמרו ומה איסור יש בדבר, ואי מטעם שכבר נכנסה שנה חדשה ביום הראשון אם כן תקשי מה טעם עושים קידוש בלילי יוט"ש שני, ומה טעם מברכים שהחיינו בקידוש זה והלא כבר נכנסה שנה חדשה, [ועיין רא"ש סוף מס' ר"ה, וטור או"ח סי' ת"ר ורמב"ם הל' חנוכה פ"ג ה"ו], ואי משום שאומרים תכלה שנה וכו' ואין נכון לאמרו בליל יוט"ב מה בכך הלא אין כאן נפק"מ להלכה ואין שום איסור בדבר, ואפשר דאי הוה שמיע ליה להרשי"ה דברי חכמי הישיבה היה פוסק כמותם.

ביאור פיוט אחות קטנה

הגאון רבי פנחס קורה שליט"א

רב ביהמ"ד שערי הלכה ב"ב

פיוט זה נכתב על ידי הפייטן רבי אברהם חזן גירונדי בספרד, ובו מביע הפייטן את תחנוני כנסת ישראל לגאולתה, ומתאר תלאות עם ישראל בין הגוים, ונושא תפלה תכלה שנה וקללותיה, ומסיים בתקוה ובבשורה כי אכן ה' יקיים הבטחתו ויזכור לכנסת ישראל חסד נעורים ויגאלם וישיכם לציון עיר הקודש, ותחל השנה הבעלי"ט וברכותיה. פיוט זה התקבל בקהלות ספרד ובין החסידים בקהלות אשכנז. ובק"ק תימן נזכר פיוט זה בתכלאלים בני כשלש מאות וחמשים שנה, כגון בתכלאל למהר"י ונה זיע"א, ובתכלאל של מהר"ש מנזלי זצ"ל, ומשם ואילך נהגו כל הקהלות לאמרו, פיוט זה נאמר בערגה ובתחנה ובהשתפכות הנפש, ובצפייה לקיום הבקשה תחל שנה וברכותיה.

אחות קטנה היא כנסת ישראל, והוא עדה"כ בשיר השירים (ח) אחות לנו קטנה. ובעץ חיים כתב: ונקט הפייטן לשון זה לרמוז למה שאמרו ז"ל במדרש שבאים האומות לקטרג על ישראל. אמר להם הקב"ה: אחות לנו קטנה, מה קטן זה כל מה שהא עושה אין ממחין על ידו, למה, שהוא קטן, כך כל מה שישאל מתלכלכים כל ימות השנה בעונותיהם בא יום הכפורים ומכפר עליהם. **תפלותיה** עורכת. **ועונה תהלותיה** אומרת תהלות לאל עליון. ועניה כאן הוא לשון אמירה כמו שכתוב וענית ואמרת (דברים כו ה) וענו הלויים (שם כז יד). **אל נא רפא נא** כלשון הכתוב (במדבר יב יג) **למחלותיה** הם מכאובי הגלות וצרותיה. **תכלה שנה** וקללותיה כשם שכלתה השנה כן יכלו עמה קללותיה.

בנועם מלים בתפלה נעימה קוראת היא לבוראה. ולצורך החריזה אמר תקראָה במקום תקרא. **ושיר והלולים כי לך נאה** ע"ד שאומרים בברכת יהללך "כי אתה ה' לך טוב להודות ולשמך נעים לזמר". **עד מה תעלים** כיון שאתה הוא בעל היכולת עד מתי תנהג עם כנסת ישראל בהסתר פנים בעת **שזרים אוכלים נחלותיה**.

רעה את צאנך עם ישראל הם צאן מרעיתו וכמו שנזכר במקרא כמה פעמים, ואתן צאני צאן מרעיתי (יחזקאל לד לא), ואנחנו עמך וצאן מרעיתך (תהלים עט יג), ולכן רעה והנהג את עמך. **ארייות זרו** מלכי אומות העולם נמשלו לאריות שפיזרו את ישראל לכל עבר, והוא עדה"כ בירמיה (נ יז) שה פזורה ישראל אריות הדיחו. וזרו הוא לשון זריה ופיזור, והוא מלשון הכתוב (ויקרא כו לג) ואתכם אזרה בגוים. ובסידור עץ חיים למהרי"ץ כתב: זרו לשון פיזור והזי"ן בציר", והוא לשון הפסוק בזכריה (ב, ב) אלה הקרנות אשר זרו את בית יהודה. עכ"ל. ונראה להוסיף ראייה לגירסא זו מלשון הפסוק בירמיה (נא, ב) ושלחתי לבבל זרים וזרה, וקרוב לומר שזו כוונת הפייטן. אך בכל הסדורים של קהלות ספרד ואשכנז וכ"ה בתכלאל של מהר"ש מנזלי גורסים זרו בקמ"ץ, ואעפ"כ פירשו כולם שהוא מלשון פיזור וזריה. ועיין בסידור "כנסת הגדולה" למהר"י צוביירי זצ"ל שנדחק ליישב גירסא זו שהוא מלשון זרות ומזרות, שנעשינו זרים ומוזרים בעיני האומות, ואין צורך לכך כיון שכל המפרשים פירשו שהוא מלשון פיזור וזריה. **ושפוך חרונוך באומרים ערו** וכלה את כעסך על אדום ששמחו במפלתם של ישראל ואמרו לבבליים לקעקע ולהחריב את ישראל עד היסוד באמרם ערו עד היסוד בה (תהלים קלז ז). **וכנת ימינך** היא המטע שנטע שם הקב"ה את ישראל והיא ארץ ישראל, ופירשו המפרשים וכנה היא גנה, שאותיות גיכ"ק מתחלפות, ויש מפרשים שהכנה היא הנטיעה והכוונה על כנסת ישראל, והוא מלשון הכתוב תביאמו ותטעמו (שמות טו יז), ובירמיה (ב כא) ואנכי נטעתך שורק. **פרצו** עשו פרצות בעם

ישראל בהרג ושמדות, וארו בזזו ושללו את ישראל, והוא קטיפה ותלישה כמו אורה בתאנים שהוא קטיפת פירות עץ התאנה, ובתהלים (פ יג) למה פרצת גדריה וארוה כל עוברי דרך. לא השאירו עוללותיה דרך הבוצרים בכרם להשאיר בעץ הגפן האשכולות שיש בהם ענבים בודדים לעניים, ואומות העולם לא דיים שאכלו ושללו את ישראל אלא כילום עד תום, והוא עדה"כ (ירמיה מט ט) אם בוצרים באו לך לא ישאירו עוללות.

[הקם משפלות בית זה מוסגר בסוגריים, ואף שהוא חלק מפיוט זה ומשלים את שם המחבר לא נהגו לאמרו בקהלות רבות, ויש אומרים שמחמת תיאור מצב כנסת ישראל בשיא שפלותה לא ראו לאמרו. ויש שכתבו שמפני אימת הצנזורה הושמט בית זה. ובנוסח ה"שאמי" אומרים בית זה].

הקם משפלות מעמדו של עם ישראל מושפל בין האומות, וכתיאור הפייטן בסליחות שפלנו עד עפר, ומתחנן הפייטן לרומם אותם משפלותם להיות **ראש ממלכות**. **כי בבור גלות** הגלות מתוארת בבור שבו היו כולאים את האסירים כמו שנאמר ביוסף (בראשית מ טו), ובאיכה (ג נג) צמתו בבור חיי. וכאן מתאר הפייטן שכנסת ישראל נמקה בבור הגלות. **וכרם זלות** וכמי שהיה במעמד מרומם וזולזל שאז שופך את שיחו ממעמקי לבו. ואפשר לפרש וכשמתרוממים המזולזלים והם אומות העולם לבה שופכת על הסבל והצער מאומות העולם המתאנים לכנסת ישראל. **בדלי דלות משכנותיה** מקומות מגוריה הם משכנות של עניות ואביונות שהם בשפל המדרגה.

מתי תעלה ולכן שואלת היא מתי יגיע קץ גאולת בתו של ה' שהיא כנסת ישראל מבור גלותה. **ומבית כלא** שביה בין האומות שם היא מעונה ומשועבדת בעול עבודת פרך. **עולה תשובו** שבירת עול הגוים מעל צוארה, ועדה"כ (ויקרא כו יג) ואשבר מטת עלכם. **ותפליא פלא** גאולת ישראל תהיה מלווה בנסים ונפלאות וכהבטחת הקב"ה על ידי הנביא מיכה (ז טו) כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות. **בצאתך כגבור** עדה"כ בישעיה (מב יג) ה' כגבור יצא כאיש מלחמות יעיר קנאה. **להתם וכלה מכלותיה** לאבד ולהשמיד עד תום את האומות שהתנכלו לכנסת ישראל לכלותה.

חילה קבעו הונם ורכושם של ישראל נגזל ונשדד על ידי כל האומות. **קבעו הגוי כולו** לשון גזל עדה"כ (מלאכי ג ט) אתם קבעים הגוי כולו, ובמשלי (כב כג) וקבע את קובעיהם נפש. **וטובה שבעו** כל הטובה שהיתה לכנסת ישראל אכלו אותה אומות העולם, וכעין האמור בישעיה (ט יא) ויאכלו את ישראל בכל פה. **ובזזו איש לו** כדרך שוללי השלל שכל אחד מתאמץ כפי יכולתו לשלול לעצמו בזה מרובה, ועדה"כ (במדבר לא נג) אנשי הצבא בזזו איש לו. **ולבה קרעו** בשמדות וגזירות נסו לקרוע את אמונת ה' מלבם של ישראל להעבירם על דתם. **ובכל זאת לא ממך נעו מעגלותיה** ואעפ"כ לא סטו מאחרי ה' ומסרו נפשם על קידוש ה'. והוא עדה"כ (תהלים מד יח) כל זאת באתנו ולא שכחנוך. **מעגלותיה** דרכיה, ועדה"כ (משלי ה ה) נעו מעגלותיה.

זמירה שבת הצרות והתלאות גרמו להשבית את זמרת כנסת ישראל. **וחשקה תגביר** ובכל זאת השתוקקותה גוברת לזכות לקרבת דודה שהוא הקב"ה. ובנוסחאות אחרות: **זמירות הבת וחשקה תגביר** כנסת ישראל מגבירה את זמירותיה ובקשותיה בערגה ותשוקה לקרבת דודה. **ותעביר, מלב דאבת נפשה ותסיר** בהשתוקקותה ובטחונה ואמונתה היא היא מעבירה ומסירה את דאבונה ויגונה. ובנו"א: **ותעיר ותתעורר. לבקש אהבת כלולותיה** ותוסיף לבקש לחדש לה אהבתה כימי קדם בצאתה ממצרים שהראה הקב"ה חיבתו בהנהגה נסית ופלאית, ועדה"כ בירמיה (ב ב) זכרתי לך חסד נעורייך אהבת כלולותיך.

נחיה בנחת כנסת ישראל הם צאן מרעיתו של הקב"ה, וכמבואר בדברי הנביאים, ומהם ביחזקאל (לד) ואתן צאני צאן מרעיתי, ובפסוקים רבים. ובתהלים (עט יג) ואנחנו עמך וצאן מרעיתך. ואמר הפייטן נחיה בנחת, הנהג אותה בנחת כדרך רועה הצאן החומל על צאנו, ובתהלים (עז כא) נחית כצאן עמך ביד משה ואהרן. **לנוה רבצה** לארץ ישראל ולירושלים עיר הקודש, ועדה"כ ביחזקאל (לד יג-יד) והביאותים אל אדמתם ורעיתים אל

הרי ישראל... שם תרבענה בנוה טוב וכו'. **רב נזנחת** אחרי שזמן רב היא זנוחה ומנותקת מדודה שהוא הקב"ה ומשתוקקת לו. **והיא כפורחת עלתה נצה** והיא עתה בגלותה משולה לגפן פורחת והעלתה נצה הצמיחה פירות סמדר ועדיין לא הבשילו פירותיה, כלומר אף שעברו כמה חבלי גאולה, עדיין לא נגאלה מגלותה ולא באה לידי גמר. **והיא כפורחת** עדה"כ בראשית (מ י) והיא כפורחת עלתה נצה הבשילו אשכולותיה ענבים.

חזקו וגילו סיים הפיוט בדברי עידוד וחיזוק לכנסת ישראל בבטחון מלא לקיום ההבטחה לגאולת עם ישראל, ולכן חזקו ושמחו כי תסתיים בקרוב תקופת השוד והשבר של ישראל. **לצור הוחילו** צפו לישועת ה' כי הוא נאמן לקיים הבטחתו ובריתו לעם ישראל להשיבם לציון. **ואמר סולו סולו מסלותיה** ויבשרנו ויאמר לסקל ולפנות הדרכים והמסילות אל ציון לפני עם ישראל, ועדה"כ בישעיה (סב י) סולו סולו המסילה סקלו מאבן הרימו נס על העמים.... אמרו לבת ציון הנה ישעך בא. **תחל שנה וברכותיה** אמונתנו חזקה כי השנה הבעל"ט תהיה מבורכת בהתגשמות גאולת עם ישראל וקיום כל הברכות הנלוות אליה.

◇ בירור הלכה ◇

הגאון רבי עזרא קרואני שליט"א

בענין אכילת כזית פת בליל יו"ט ראשון של סוכות

א. כתב מרן בשו"ע סי'

תרל"ט ס"ג וז"ל: אכילה בסוכה בליל יו"ט הראשון חובה אפילו אכל כזית פת יצא יד"ח מכאן ואילך רשות. רצה לאכול סעודה סועד בסוכה, רצה אינו אוכל כל שבעה אלא פירות וקליות חוץ לסוכה אוכל כדין אכילת מצה בפסח. הגה: ולא יאכל בלילה הראשונה עד שיהא ודאי לילה (ב"י בשם א"ח) ויאכל קודם חצות לילה ולא יאכל ביום מחצות ואילך כדי שיאכל בסוכה לתיאבון דומיא דאכילת מצה. עכ"ל.

ומקור הדין הוא מסוכה כ"ז א' דתנן ר"א אומר י"ד סעודות חייב אדם לאכול בסוכה, אחת ביום ואחת בלילה. וחכ"א אין לדבר קצבה חוץ מלילי יו"ט ראשון של חג בלבד. ובגמ' מ"ט דר"א תשבו כעין תדורו, מה דירה אחת ביום ואחת בלילה אף סוכה אחת ביום ואחת בלילה, ורבנן

כדירה מה דירה אי בעי אכיל אי בעי לא אכיל, אף סוכה נמי אי בעי אכיל אי בעי לא אכיל. אי הכי אפילו לילי יו"ט הראשון נמי, אר"י משום ר' שמעון בן יהוצדק נאמר כאן ט"ו ונאמר ט"ו בחג המצות, מה להלן לילה הראשונה חובה מכאן ואילך רשות, אף כאן לילה הראשונה חובה מכאן ואילך רשות. והתם מנלן אמר קרא בערב תאכלו מצות הכתוב קבעו חובה. ע"כ.

והתוס' עמדו דמשמע בגמ' שביו"ט אין חיוב לאכול פת מהא דאמר אי בעי אכיל אי בעי לא אכיל וקאי גם על יו"ט ולכן פריך אפילו לילי יו"ט הראשון נמי אם רצה אינו אוכל בסוכה, אלמא דאין חיוב אכילת פת ביו"ט.

ולפי"ז כתבו התוס' שאם טעה ולא הזכיר יעלה ויבוא בברהמ"ז ביו"ט אינו חוזר חוץ מלילי יו"ט של פסח ולילי יו"ט של סוכות שאז יש חיוב לאכול פת, והא דאיתא בגמ' דברכות דף

מ"ט ב' שבתות ויו"ט שחייב לאכול פת אם טעה חוזר, אין הכוונה לכל יו"ט אלא רק לילי יו"ט של פסח ולילי יו"ט של סוכות.

והר"ן נמי נתקשה בזה מה התחדש בגז"ש הרי בכל יו"ט יש חיוב לאכול פת וממילא חייב לאכול בסוכה, ודחה את דברי התוס' שרצו לחדש שאין חיוב לאכול פת ביו"ט שהרי סתמא אמרינן בברכות מ"ט ב' שבתות ויו"ט אם שכח לומר יעלה ויבוא בברהמ"ז חוזר שחייב לאכול פת, משמע שבכל יו"ט הדין כך ולא רק בליל פסח וליל סוכות.

וע"כ תירץ הר"ן דמדין יו"ט בפסח היה מספיק לאכול מצה עשירה ולצאת בזה יד"ח אכילת פת, והפס': "בערב תאכלו מצות" חידש שצריך לאכול דוקא מצה ולא מצה עשירה. וליל יו"ט של סוכות לולי הגז"ש מדין יו"ט היה אפשר לאכול אכילת עראי עד כביצה מחוץ לסוכה והתחדש

בגז"ש שצריך לאכול שיעור המחייב לאכול בסוכה שהוא יותר מכביצה. והוסיף הר"ן שא"צ יותר מכביצה וגם כזית יוצא יד"ח בסוכות, דכיון שלומדים גז"ש בפסח אנו משווים את חג הסוכות לפסח לגמרי, וכמו ששם החיוב לאכול כזית מצה בזה יצא יד"ח כמו"כ בסוכות החיוב לאכול כזית ובזה יצא יד"ח, משום שהחיוב לאכול משווה ליה אכילת קבע וזה מחייבו לאכול בסוכה וא"צ לאכול יותר מכביצה כבשאר ימי החג.

עוד כתב הר"ן לתרץ

שלומדים מהגז"ש שאין פטור מצטער שאפילו ירדו גשמים חייב לאכול בסוכה משא"כ בשאר ימים מצטער פטור מסוכה מתשבו כעין תדורו וכן כתב הרא"ש בברכות מ"ט ב' והטור בסימן תרל"ט.

ועיין תוס' בברכות מ"ט ב'

שתירצו בענין אחר בשם רבינו יהודא דנ"מ כגון שירדו גשמים ואכלו חוץ לסוכה ויצאו ידי חובת אכילת פת ביו"ט ולולי הגז"ש אין כבר חיוב לאכול בסוכה מדין מצטער אבל הגז"ש חידשה שחייב לאכול בסוכה כשפסקו הגשמים, ומשמע מדברי התוס' שאין חיוב לאכול בעת ירידת הגשמים אבל

לדברי הר"ן והרא"ש והטור חייב לאכול גם בעת ירידת הגשמים.

ב. ומרן הב"י הביא

תשובת הרשב"א שהקשה על שיטה זו שחייבים לאכול פת גם בעת ירידת הגשמים דתשבו כעין תדורו אמרין ולעולם לא חייבה תורה לאכול בסוכה אלא כדרך שאדם עושה בביתו, ובסוף דבריו כתב ומי שמחייב עליו להביא ראייה, וכן ממה שכתב הכלבו בשם הראב"ד משמע כהרשב"א שאין חיוב לאכול פת בעת ירידת גשמים.

ובפשטות נראה שהב"י

פסק כהרשב"א והראיה שבשו"ע לא הביא את דעת הרא"ש והטור שמחייבים לאכול כזית פת בעת ירידת הגשמים, וכן כתב הגר"א שהשו"ע השמיט דין זה, משום שהרשב"א הסמ"ג ואו"ז ושא"פ חולקים ע"ז. והגז"ש ט"ו ט"ו נאמרה דמשום יו"ט סגי בכזית. דעד כביצה הוי אכילת עראי ולא בעינן סוכה אבל מצד הגז"ש, הוי כזית אכילת קבע וחייב לאכול בסוכה והוא כתירוצו הר"ן ולא כתוס' שסוברים שאין חיוב לאכול פת, שהרי השו"ע פסק בסימן קפ"ח סעיף ו' שכל היו"ט חייבים בפת ואם שכח יעלה ויבוא חוזר,

וע"כ צ"ל כדברי הר"ן. [וע"ע בביאור הלכה מה שתירץ על קושיא זו של הראשונים וכיון בזה לאליהו זוטא על הלבוש, ורבינו השתילי זיתים הביא את סיפא דדבריו בסק"י].

וכן כתב המאמר מרדכי

בסימן תרל"ט שדעת השו"ע כהרשב"א והתפלא על הפוסקים שלא הרגישו בזה שיש מחלוקת בין השו"ע והרמ"א ע"ש.

ועיין בשעה"צ ס"ק מ"א

שכתב ולא העתקתי פה מה שכתב הט"ז דבזה שהוא חובה אפילו ירדו גשמים חייב, דהלא אנו רואים שהמחבר לא רצה לקבוע מסמרות בענין זה שהוא פלוגתא דרבוותא דכמה מגדולי הראשונים סברי דמצטער פטור גם בלילה ראשונה, ולכך לא הזכיר כלל ענין זה. וכן מצד המאמר מרדכי לדעת מרן לפטור גם בליל א' ודברי המחבר הם כפשוטו לענ"ד כמש"כ בפנים עכ"ל.

ולפי"ז צ"ע על רבינו

השתילי זיתים שהעלה את הגהת הרמ"א בס"ה לדינא, והרי לפי מה שנתבאר לכאור' דעת השו"ע דלא כהרמ"א.

ג. ונראה דהנה מרן הב"י

בסוף דבריו הביא את דברי

התורה"ד בסימן צ"ה דכתב שהסמ"ג והאשר"י פסקו שחייב לאכול בסוכה אפילו ירדו גשמים, ותוס' ר"פ פירש בענין אחר דכל היכא שירדו גשמים ונמלך ואכל בביתו ופסקו הגשמים חוזר ואוכל כזית בסוכה, והסמ"ק וא"ז פסקו דגם בכה"ג אין חיוב לאכול כשפסקו הגשמים. ונראה דאם ירדו גשמים בליל שני לא מחמירין לאכול כזית בסוכה, וסמכין אסמ"ק וא"ז, וכ"ש אם ירדו כל הלילה דסמכין אשינוי"א דמשני ר' יהודא בתוס' כיון שאנו בקי"אין בקיבועא דירחא, בירדו גשמים אינו חייב לאכול בסוכה כזית דהוי דרבנן ולא כאשר"י שכתב שיום שני כיום ראשון עכ"ד.

ונראה דמכאן דקדק רבינו השתילי זיתים דכיון שהב"י העתיק בסוף דבריו את פסק תרוה"ד, וכל ההכרעה של תרוה"ד היא על ליל שני שאינו חייב לאכול בסוכה כשירדו גשמים, אבל ליל ראשון נראה מתרוה"ד שחייב לאכול בסוכה, גם בירידת גשמים, ואם נאמר שהב"י ס"ל כהרשב"א שביום ראשון נמי פטור, מדוע הביא את תרוה"ד בדין ליל שני הרי אפילו בליל ראשון פטור, אלא מוכח או דס"ל כהרא"ש או שעכ"פ מספקא ליה בדין זה, ועל

כן העלה רבינו השת"ז הגהת הרמ"א וכמו שכתב רבינו בהקדמתו דבכל מקום שיש לפרש ד' מרן כהרמ"א אפי' על צד הדוחק לא השמיט דברי הרמ"א, וה"נ כיון דנראה בב"י דלא פסיקא ליה כהרשב"א ואפשר דס"ל כהרא"ש, על כן שפיר העלה ד' הרמ"א.

ד. ועיין בקרבן נתנאל על

הרא"ש בסוכה או' ר' שהקשה על הרא"ש דמה שכתב שאף אם ירדו גשמים בלילה הראשונה מ"מ צריך לאכול כזית בסוכה הלא מצטער הוא ומה נשתנה הלילה הזה מכל הלילות, דבעינן תשבו כעין תדורו, וא"ת גז"ש ט"ו ט"ו ל"ל, היינו דחייב בסוכה אף אם לא אוכל אלא כזית פת, דבכל הימים אוכל עד כביצה חוץ לסוכה אבל בלילה הראשון חל עליו חיוב אפילו אם אוכל כזית פת צריך לאכול בסוכה, וכמו שכתב הר"ן, וזו גם קושית הרשב"א בתשו' שהובאה בב"י.

והנה מקובל לפרש במחלוקת הרשב"א והרא"ש שנחלקו מה התחדש בגז"ש ט"ו מחג המצות, האם התחדש דישנו חיוב לאכול כזית בסוכה כמו שיש חיוב לאכול מצה וקיום המצוה הוא בעצם מעשה האכילה

בסוכה, או שאין המצוה בעצם האכילה, אלא המצוה היא הישיבה בסוכה, והאכילה היא האופן לקיום מצות ישיבה בסוכה, והתחדש שבליל ראשון חייב אדם לקבוע עצמו בסוכה ע"י אכילת קבע. וכפי הצד הזה נראה מל' הרמב"ם שכתב בפ"ו מהל' חו"מ ה"א מצות עשה מן התורה לאכול מצה בליל ט"ו, ואילו בהל' סוכה פ"ו ה"ה כלל את דין האכילה במצות ישיבת סוכה, וכן מבואר בפ"י ר"ח בסוגיא בדף כ"ז. עי"ש.

ועפ"ז יש לבאר את מחלוקת הרשב"א והרא"ש, דהרשב"א ס"ל שכל החיוב הוא מתשבו כעין תדורו, והתחדש בליל ראשון שצריך לקבוע דירתו בסוכה ע"י אכילת קבע, והמצוה היא ישיבה בסוכה, וזה דוקא אם אינו מצטער אבל אם מצטער פטור, דתשבו כעין תדורו כתיב, אבל הרא"ש ס"ל שהחיוב הוא אכילה כאכילת מצה וממילא לא שייך בזה פטור של תשבו כעין תדורו וניחא קושיית הקרב"נ על הרא"ש.

ה. והנה בשו"ע בס"ג

כתב הרמ"א דלא יאכל ביום מחצות ואילך כדי שיאכל בסוכה, לתיאבון דומיא דאכילת מצה,

ורבינו השתילי זיתים השמיט הגהה זו.

אמנם יעויין בדרכי משה שתמה על המהרי"ל וכתב ונ"ל שזה חומרא בלי טעם דשאני אכילת מצה דאם יאכל אחר חצות לא יאכל מצה לתיאבון ואין זה מצוה מהודרת, שמצות אכילה צריכה להיות בהידור, אבל גבי סוכה אין המצוה באכילה שיצטרך לאכול לתיאבון דאף אם ישב בלא אכילה מ"מ קיים מצות סוכה, ולכן נ"ל שאין לחוש לזה וכו' מיהו אחר שכתבתי מצאתי בא"ז כדברי מהרי"ל ומייתי לה מהירושלמי, הובא בתוס' בסוכה שצריך ליכנס לסוכה כשהוא בתאווה, ושם הירושלמי מסתפק אבל כתבו בפוסקים דספיקא לחומרא. עכ"ד. וע"כ העלה הרמ"א את דברי המהרי"ל להלכה.

אולם השו"ע שכתב דין זה רק בפסח ולא בסוכות נראה דלא ס"ל כן וזה מה שציין רבינו "ועיין בסימן תקכ"ט" והוא מהמג"א שתמה מהו "דומיא דמצה" הא דין איסור האכילה בערב סוכות שונה במהותו מאיסור האכילה בערב פסח, שאילו איסור האכילה בערב סוכות הוא מצד איסור קביעת סעודה שנוהג בכל עיו"ט אבל מצד עצם האכילה אין איסור,

משא"כ בער"פ שאיסור האכילה משעה עשירית הוא איסור מצד עצם האכילה בכדי שיאכל המצה לתיאבון, וממילא אין ללמוד איסור אכילה בערב סוכות דומיא דאכילת מצה.

וכן מבואר בדברי הרמב"ם בפרק ו' מהלכות חמץ ומצה הלכה י"ב שכתב "וכן אסור לאכול ערב פסח מקודם מנחה כמעט כדי שיכנס לאכילת מצה בתאווה וכו' אבל בשאר ערבי שבתות וימים טובים אוכל והולך עד שתחשך". הרי כתב להדיא לחלק בין איסור קביעת סעודה לאיסור אכילה שאינו נוהג בכל עיו"ט, אלמא דדין ערב סוכות בכלל ערבי יו"ט דליכא איסור אכילה.

והסברא לחלק בזה הוא כמש"כ בד"מ דשאני אכילת מצה בפסח שזו מצות אכילה, בזה יש דין להמנע מאכילה בשעה עשירית כדי שיאכל מצה לתיאבון, אבל בסוכה שהמצוה היא הישיבה בסוכה ולא האכילה, אין דין זה לאכול כזית לתיאבון, ומשום הכי השמיט רבינו השתילי זיתים הגהה זו.

¶ אלא דצ"ע לפי מה שהבאנו לפרש בשיטת הרא"ש וכ"ה שיטת השו"ע עפ"י ד' רבינו השת"ז שחייב לאכול בסוכה גם

בירידת גשמים, משום שבלילה הראשונה יש מצות אכילה בסוכה כאכילת מצה, א"כ צריך להיות שיש גם מצוה לאכול לתיאבון, ואילו לפי השמטת רבינו דין זה, מבואר שאין דין לאכול לתיאבון שאין זו מצות אכילה וא"כ הני תרי דיני סתרי אהדדי.

גם עיקר ביאור זה בד' הרא"ש יש להקשות עליו דאי נימא דחייב אכילה בפ"ע הוא ולא חייב ישיבה בסוכה, א"כ למה לא תקנו ברכה על מצוה זו כשם שמברך על אכילת מצה.

ז. ולכן נראה דלא כביאור

זה אלא גם לד' הרא"ש שיש חייב לאכול אף בירידת גשמים הגז"ש לא חידשה שיש מצות אכילה בסוכה אלא לעולם המצוה היא הישיבה, ולכן נכללת היא בברכת לישב בסוכה, ורק התחדש שבלילה ראשון חייב לקבוע דירתו בסוכה באכילה, וכיון ששייבה זו מחוייבת מגז"ש דט"ו ט"ו ליכא פטורא דתשבו כעין תדורו ואפילו מצטער חייב.

ובערוה"ש כתב לפרש כעין

זה וז"ל וטעם מחלוקתן דהפוסקים סוברים דבעינן תשבו כעין תדורו ואין אדם דר בבית שגשמים יורדים שם ואי משום דאתקש לחג המצות זהו שיאכל בסוכה כשראו

לישב בסוכה וגם לילה הראשונה לא נפקא מכלל תשבו כעין תדורו והמחייבים סברי דלילה הראשונה אינה בכלל בסכת תשבו שבעת ימים דנצריך תשבו כעין תדורו דזהו על כל החג אבל לילה הראשונה ילפינן חמשה עשר חמשה עשר מחג המצות [כ"ז]. והך קרא כתיב בריש הפרשה באמור בחמשה עשר יום לחדש השביעי הזה חג הסכת לד' ולא כתיב כאן תשבו דנצריך כעין תדורו והיכן כתיב תשבו בסוף הפרשה בסכת תשבו שבעת ימים ולכן על השבעת ימים בעינן כעין תדורו ולא על לילה הראשונה דחיובה מראש הפרשה והיא מצוה בפ"ע לקיים מצות סוכה אכילה ושינה כמו שמחייבים לקיים מצות אכילת מצה בליל ראשון של פסח דאפילו מצטער חייב וכן בסוכה ולכן די בכזית כמו במצה ודי בשינת עראי שזהו כמו אכילה בכזית שהיא אכילת עראי והתורה גזרה לקיים בלי תנאים ואפילו מצטער ואפילו יורד גשמים וכן המנהג כהאוסרים ולכן אפילו חולה שמצטער אם רק יכול לילך לסוכה לשמוע קידוש ולאכול כזית מחייב לעשות כן אבל בשינה אין נוהגין בירידת גשמים אפילו עראי משום דבלא"ה אנו מקילים בשינה

כמו שנתבאר ועוד דאולי ההיקש למצה אינו אלא לאכילה כמצה ולא לשינה שאינו שייך במצה [ולפמ"ש מיושב כל מה שהקשו על האוסרים]: ע"כ.

אלא דדברי הערוה"ש במש"כ בתחילה שגם שינה בכלל חיוב זה, הנה אמנם מצינו כן בחי' הריטב"א בשם רבו, אך דעת יחיד היא זו, ולא מצינו כן בפוסקים, ולכן צ"ל כסוף דבריו דדוקא אכילה איתרבי מגז"ש דט"ו ט"ו, אך בדבריו שמענו אופן נוסף להא דאין חיוב זה בכלל תשבו כעין תדורו כיון דחיוב זה בקרא דבחמשה עשר יום לחודש השביעי הזה ולא מקרא דבסוכות תשבו שבעת ימים, ומש"ה לית ביה דינא דתשבו כעין תדורו.

ח. אלא דלכאורה אכתי

קשה הקושיה השניה שהוקשה לקרב"נ מה הכריח את הרא"ש לומר כן, הרי אפשר לפרש כדברי הר"ן דהגז"ש חידשה שצריך לאכול כזית בסוכה והוי אכילת קבע.

והנה קושיא זו הק' גם הצ"ח בברכות מ"ט ע"א ע"ד התוס' שם שתי' כעין תי' הרא"ש [כמובא לעיל אות א'], ותרין הצ"ח דנראה לדעת התוס' דכיון דכזית זה חובה הוא משום יו"ט

לא מיחשב אכילת עראי, דחובתו עשאתו קבע וחייב לאכול בסוכה עכ"ל. כלומר שגם בלי הגז"ש, החיוב שיש לאכול ביו"ט עושה שיש כאן סעודת קבע, וממילא חייב לאכול בסוכה, ולכן הוכרחו התוס' לומר שהגז"ש חידשה שגם בירידת גשמים חייבים לאכול בסוכה, אף דבעלמא פטורים. לפי"ז יוצא שגם בסעודת היום ביו"ט כל עוד שלא אכל כזית בסוכה ויצא יד"ח אסור לו לאכול חוץ לסוכה. [וכך פסק הביכורי יעקב והגרע"א ועיין בזה בספר סוכה כהלכתה מה שכתב באריכות לבאר שיטת שיבולי הלקט בשם ר' אביגדור כהן צדק].

אמנם לפי"ז צ"ע דהרי במשנה כתוב שרבנן מחייבים דווקא בליל יו"ט ראשון של סוכות, ולפי דבריהם גם ביום חייבים כ"ז שלא יצאו יד"ח באכילת כזית. וצ"ל לשיטתם שהמשנה כתבה את האופן שחייב למרות שיצא יד"ח בסעודת יו"ט, וזה כגון שירדו גשמים בלילה ראשון דאע"פ שיצא יד"ח בסעודת יו"ט בבית, חייב לאכול כזית בסוכה, וזה נלמד מהגז"ש שנאמרה דווקא בלילה, אבל ביום נהי שחייב לאכול כזית בסוכה מצד סעודת יו"ט, אבל אם ירדו

גשמים ואכל בבית ויצא יד"ח
סעודת יו"ט אין לו חיוב שוב
לאכול בסוכה שכל הגז"ש היא
בלילה ולא ביום. ודו"ק.

אלא שפירוש זה א"א
לומר לשיטת רבינו השתילי זיתים
שכתב בס"ק י' ע"ד השו"ע
שאכילה ביו"ט הראשון חובה
מכאן ואילך רשות, שאינו קובע
סעודתו אלא אפירות וקליות ואינו
אוכל פת יותר מכזית, דבזה יוצא
ידי חובת מצות אכילה ביו"ט
ויכול לאכול חוץ לסוכה. ע"כ.
ומבואר דאף אכילת כזית של יו"ט
אין חשובה אכילת קבע, ויכול
לאוכלה חוץ לסוכה.

ועל כן נראה לבאר עפ"י
מה שכתבנו דכיון דמצות אכילה
בלילה הראשון ילפינן מגז"ש אינו
בכלל תשבו כעין תדורו, ס"ל
לתוס' והרא"ש אף בלא קושייתם
שאין מצות אכילה זו בכלל תשבו
כעין תדורו כיון דמגז"ש ילפינן
לה, ולכן אע"ג דלד' השו"ע
איצטריך גז"ש לומר שחייב בכזית
בסוכה אע"ג דאכילת עראי הוא,
מ"מ עיקר דינא דס"ל לתוס'
והרא"ש דכיון דילפינן מגז"ש אינו
בכלל תשבו כעין תדורו, נכון גם
לשיטה זו.

ט. ולענין דינא נראה

דלגבי חיוב אכילה בזמן ירידת
גשמים בלילה הראשון נקטינן כד'
הרמ"א דחייב לאכול בסוכה, וכד'
רבינו שהעלה דברי הרמ"א בזה,
אמנם לגבי הברכה נראה דאף
רבינו מודה בזה לא יברך כיון
שדעת השו"ע לא ברירא וכמש"כ
המשנ"ב בשעה"צ שהשו"ע לא
קבע בזה מסמרות והובא דעת
הגר"א והמאמר מרדכי שנקטו
דהשו"ע פליג, ומה שהעלה רבינו
דברי הרמ"א הוא משום שאין
הכרח לומר בד' השו"ע שחולק
וכפי שביאר בהקדמתו, ולכן
נקטינן להלכה כהכרעת המשנ"ב
שצריך לאכול כזית בסוכה אבל לא
יברך לישב בסוכה, וכ"פ גם בכף
החיים.

י. והנה דנו האחרונים אם

אפשר לאכול את הכזית בליל א'
של סוכות עם ליפתן, שהרי במצה
אסור. דאתי דבר הרשות ומבטל
מצה דמצוה ואם ילפינן ט"ו ט"ו
מחג המצות האם יש להיזהר גם
בליל א' של סוכות לא לאכול את
הכזית בליפתן.

וידוע מה שכתב הצ"ח
והגר"ח בכתבים שיכול לאכול עם
הכזית שאר דברים, משום שאין

באכילת הכזית בסוכה מצות
אכילה כמו במצה, דכל המצוה
היא הישיבה, ורק צריך לקבוע את
אכילתו בסוכה.

וכן נראה בדעת רבינו
השת"ז כפי שביארנו שהשמיט את
דין אכילה לתיאבון בסוכה, משום
שאין זו מצות אכילה ה"ה שיכול
לאכול את הכזית בליפתן.

יא. ויתכן לומר עוד נפ"מ

במה שכתב החיד"א בספר שמחת
הרגל דלפני אכילת הכזית בליל
יו"ט ראשון צריך כוונה מיוחדת
לשם מצות אכילה שיש בלילה זה.
כמו גבי אכילת כזית מצה בליל
פסח, ואם לא כיון לא יצא, ולפי
האמור יש לחלק דדווקא בליל
פסח שהמצוה היא האכילה הכוונה
מעכבת בזמן האכילה. אבל הכא
בליל יו"ט של סוכות כיון שהמצוה
היא הישיבה, והאכילה היא קיום
מצות הישיבה בסוכה, אם כיון
בשעת הקידוש על קיום מצות
ישיבת הסוכה ומכוון בכל מה
שיעשה בסוכה, סגי בכוונה זו אף
על אכילת הכזית למרות שלא יכון
בזמן האכילה.

ובכתבי הגר"ח ובהגדה של
פסח עם פירוש מבית לוי, הובא
בשם הגר"ח שכוונה באכילה
בכזית של סוכות חמור יותר מכזית

של מצה, משום שנתבאר בפוסקים שאם לא כיוון בדיעבד יצא, דבמידי של הנאה כיוון שנהנה גרונו הוי כאילו כיון. א"כ זה דוקא בכזית של מצה שהאכילה היא המצוה, אבל בכזית של סוכות כיוון שאין האכילה מצוה אלא הישיבה, שם לא יועיל אם לא

יתכוון באכילה. [וכל זה דווקא שלא התכוון בקידוש אבל אם כיון מועיל על הכל כמו שנתבאר לעיל].

אבל יעויין במשנ"ב סימן ס' בביאור הלכה ד"ה ויש אומרים שהשווה את הכזית של יו"ט

סוכות לכזית של מצה משום שבכ"ז יש כאן מצות אכילה שיש בו קיום מצות הישיבה, וגם בכה"ג נחשב שנהנה גרונו וחשיב כאילו כיון, וזה לשיטת הרמ"א שהשווה בין אכילת מצה לבין אכילת כזית בליל סוכות, אבל לשיטת מרן השו"ע יש לחלק כמו שביארנו.

הושענות בפסח ???

ומי עצר את הגרמנים מלהמשיך ליכנס לארץ ישראל?

מעשה היה בתקופת מלחמת העולם שהגרמנים התקדמו לעבר ארץ ישראל ויושבי הארץ פחדו מאוד מפניהם, וכמו כן בכרם התימנים בת"א באו התושבים לפני הגה"צ מארי יחיא נחום זצ"ל שהיה קדוש ה' מופלג, ותינו בפניו את דאגתם. באחד הימים א"ל מארי יחיא מחר בעז"ה יהיה ביטול מלאכה וכולם יתכנסו לתפילה בביהכנ"ס, ועם זה מבקש מארי יחיא ממקורביו להשיג לו ארבעת המינים, ותקופה זו היתה תקופת ניסן, ויהי הדבר לפלא. ובפרט שקשה להשיג בזמן זה ארבעת המינים. ולאחר מאמצים הצליחו להביא למארי יחיא את ארבעת המינים. ולמחר כך היה, שנתכנסו כולם לביהכנ"ס ומארי יחיא עלה חזן והרטיט לב המתפללים בתפילותיו שהרקיפו שחקים, והנה לפתע החל מארי יחיא לומר מסדר ההושענות של סוכות עם ארבעת המינים בידיו, והימים ימי הפסח, ותמהו ע"ז המתפללים אך ידעו שרבה טעמו כמוס עימו, ולאחר שסיימו התפילה נתפזרו לבתיהם בהתעלות הרוח. והנה למחרת שומעים הם, שהגרמנים הפסידו במלחמה ונעצרו סמוך לא"י, מיד באו ובישרו הדבר למארי יחיא, וא"ל שע"י ההושענות שאמרו עם הד' מינים בזמן של פסח, גרמו לבלבל את השטן בזמנים, ועי"כ נתקבלה התפילה. יודו לה' חסדו ונפלאותיו לבני אדם.

ע"כ שמענו מפי הגאון רבי נתנאל זכריהו שליט"א

נ.ב. **שאל אביך ויגדך** - ישנם סיפורים רבים על חכמי תימן שאינם ידועים כלל כמו הסיפור הנ"ל, ועוד רבים, ולמותר לציין שהתועלת מהם לדורות, רב הערך הוא, ע"כ ישתדל כ"א להעלות על הכתב הסיפורים מחכמי מקומו ומשפחתו, וישלחם למערכת ובעז"ה יזכו לעריכה נאה, ולפרסום יאה.

זקיניך ויאמרו לך — כמו כן ק"ו שיש לשאול את הזקנים שנשארו עוד בתוכינו ממנהגי ההלכות שתורה היא וללמוד אנו צריכים, וע"כ המעוניין לעשות זאת ורוצה סיוע לקבל רשימות של שאלות בנושאים שונים בהלכה, יפנה למערכת.

◇ בירור הלכה ◇

הגאון רבי אברהם שמון שליט"א
רב ק"ק מסורת אבות, ודיין ומו"צ בעיר רחובות

בענין מספר התקיעות שופר במוסף של ר"ה

עמדתי ואתבונן לברר המנהגים השונים במספר התקיעות שופר במוסף של ר"ה.

הנה מרן בשולחן ערוך אורח חיים סימן תקצב סעיף א פסק וז"ל מחזיר שליח צבור התפלה, ותוקעין על סדר הברכות למלכיות תשר"ת פעם אחת, ולזכרונות תש"ת, ולשופרות תר"ת; ועכשיו נוהגים לתקוע למלכיות תשר"ת שלשה פעמים, ולזכרונות תש"ת שלשה פעמים, ולשופרות תר"ת שלשה פעמים. הגה: ויש אומרים שתוקעים תשר"ת למלכיות פעם אחת, וכן לזכרונות, וכן לשופרות (טור בשם ר"ת ומנהגים),

ובמשנה ברורה שם (סק"ג) כתב וז"ל הנה כיון שתקנו חז"ל לצאת מידי כל הספיקות שיש להסתפק בתרועה כמ"ש בסימן תק"צ, היה מהראוי גם כאן לתקוע תשר"ת תש"ת תר"ת

למלכיות וכן לזכרונות וכן לשופרות כדי לצאת כל ספק, אלא לפי שאין מטריחין על הצבור אין נוהגין לתקוע אלא תשר"ת לכל אחד, שהרי בדרך זה הוא עושה כל הספיקות של התרועה ואין כאן חשש אלא שמא התרועה אינה אלא תרועה לבד או שברים לבד ונמצא הוא מפסיק בין תרועה לפשוטה שלפניה או שלאחריה, אין אנו חוששין לזה, כיון שכבר יצאנו ידי חובתנו מן התורה בתקיעות מיושב, שבתקיעות ההם יצאנו מכל הספיקות כמו שכתבתי בסימן תק"צ ובסק"ד (ד) כתב-ובשל"ה כתב הדרך המובחר לתקוע תשר"ת תש"ת תר"ת למלכיות וכן לזכרונות וכן לשופרות עכ"ל המשנה ברורה למרן ה"חפץ חיים" זצ"ל

ובשתילי זיתים להגאון רבי דוד משרקי זצ"ל בפירושו על שלחן ערוך אורח חיים שם

סק"ב כתב וז"ל ומן הראוי לתקוע תשר"ת תש"ת תר"ת למלכיות וכן לזכרונות וכן לשופרות דהשתא ממה נפשך יוצא ידי חובתו ולאחר שהביא את השיטות השונות וטעמיהם, הוסיף וכתב וכבר נהגו בקצת בתי כנסת בק"ק בצנעא כן בלחש ובחזרה, ויהיו בין הכל עם עשרה קולות שאחר התפילה, מאה כנגד מאה דפעיא אם סיסרא עכ"ל הצריך לעיונו עתה.

והנה המתפללים בנוסח הבלדי נוהגים גם כיום לתקוע רק עשרה קולות בלבד, ויש להתבונן מדוע לא ראו לחשוש ולשנות מנהגם, לאור מה שמבואר לעיל שעיקר התקיעות צרכים להיות על סדר הברכות של תפילת מוסף וכמו שיבואר להלן, ונראה שיש סימוכים לזה.

הנה במסכת ראש השנה דף לד
עמוד א אמרינן אתקין רבי אבהו
בקסרי: תקיעה, שלשה שברים,
תרועה, תקיעה. - מה נפשך? אי
ילולי יליל - לעביד תקיעה
תרועה ותקיעה, ואי גנוחי גנח -
לעביד תקיעה שלשה שברים
ותקיעה! - מספקא ליה אי גנוחי
גנח אי ילולי יליל.

והנה יש מהראשונים שכתבו
שזה ספיקא ממש הוי, ובודאי
שבדורות הראשונים נהגו
בתרועה כמו שראו למשה, אבל
אותה תרועה בטלה בדורות
התנאים והאחרונים, שהרי
התורה אמרה סתם תרועה קול
נשבר כדרך שאדם עושה בשברו
וסגנון אחד אמרה תורה לכולם,
ואירע בענין התרועה כי לא היו
בדורות האחרונים מריעים על
שברם כדרך הראשונים, וגם יש
שמריעין בשתייהן או בשלשתן
פעם בזה ופעם בזה ואינו יודע
איזה יכשר הזה או זה, ולכך
הוצרך ר' אבהו לתקן זה.

ולפי פירוש זה אין אדם יוצא
בתקיעות שנוהגין לעשות
מעומד תשר"ת למלכיות ותש"ת
לזכרונות ותר"ת לשופרות דהא

ספק הוא וממה נפשך השנים
מהם שלא כראוי.

אך מצאנו שנשאל בזה רבינו
האי גאון ז"ל וכי קודם שבא ר'
אבהו לא יצאו ישראל ידי
תקיעת שופר, שהרי נראה שהיה
הדבר ספק ביניהם ענין התרועה,
כדאמרן בהא ודאי פליגי, וכתב
השואל שקשה לומר שהיה לעם
ישראל ספק בדבר, כי האריך
אפשר שבמצוה כזו שהיתה בכל
שנה לא ידעו אמתתה ולא ראו
אלו לאלו איש מפי איש עד
משה רבינו ע"ה איך היה נוהג,
והשיב הוא ז"ל כי בודאי תרועת
תורה בכל אחד מאלו בין בגנוחי
בין בילולי שכונת התורה
בתרועה לעשותה מקולות
ושברים, ובתחלה היה עושה זה
שברים וזה יבבות כפי מה
שנראה לו שהוא יותר יפה והיו
כולן יוצאין ידי חובתן,
והחכמים היו יודעין כן, אבל
המון העם היו טועין שהיו
סבורין שיש חילוק ביניהן ושלא
יצאו אלו או אלו, וכדי להוציא
מלבן של הדיוטות וגם שלא
תהא תורה כשתי תורות בא ר'
אבהו ותיקן לעשות כל אחד
כדברי אלו ואלו וגם הוסיף
תרועה אחת משלו כי נתן דעתו

לתקן התרועה בכל מיני קול
נשבר שאפשר הנוהגין, ומפני
שהיה הדבר נראה להדיוטות
שיש מחלוקת ביניהן נקיט ליה
תלמודא על דרך מחלוקת ובודרך
קושיא ותירוצן,

ונמצא שלדברי רבינו האי גאון
זצ"ל שפיר אדם יוצא חובתו
בכל אחד מן הסימנים האלו
כשעושה אותו ג' פעמים או כל
סימן פעם אחת ויעשה האחד
למלכיות והאחד לזכרונות
והשלישי לשופרות, וכמו שנהגו
עכשיו בתקיעות שעל סדר
ברכות וכל אדם יוצא גם בזמן
הזה בתקיעות שעל סדר ברכות.

עוד אמרינן במסכת ראש
השנה דף טז עמוד א אמר רבי
יצחק.... למה תוקעין ומריעין
כשהן יושבין, ותוקעין ומריעין
כשהן עומדין? כדי לערבב
השטן עכ"ל ופירש הטור
באורח חיים סימן תקפה אמר
רבי יצחק למה תוקעין ומריעין
כשהן יושבין וחוזרין ותוקעין
ומריעין כשהן עומדין כדי
לערבב השטן פירוש למה
תוקעין מיושב קודם מוסף
וחוזרין ותוקעין על סדר ברכות
למה מקדימין לתקוע מיושב כדי
לערבב השטן פי' כדי שיתערבב

מיד בתקיעה ראשונה שלפני התפלה ולא יקטרגאבל לעולם עיקר תקיעה היא מעומד שהיא על סדר ברכות, אלו עיקר דבריו לעניינו.

והנה הדבר ברור שמנהגם של הראשונים היה לתקוע רק עשרה קולות במוסף וכמו שמבואר בתוספות מסכת ראש השנה [דף לג עמוד ב ד"ה שיעור] וז"ל לפום סוגיא דכולה פירקין היה ראוי לתקוע בשעת תפלה אמלכיות קשר"ק קש"ק קר"ק וכן אזכרונות וכן אשופרות או לאחר תפלה כולו אבל קודם תפלה לא אשכחן כדתנן מי שבירך ואח"כ נתמנה לו שופר אלא אשכחן בפרק קמא לעיל (דף טז.) למה תוקעין ומריעין כשהן יושבין ותוקעין ומריעין כשהן עומדין כדי לערבב את השטן והיינו כדעבדינן ומיהו לכאורה, נראה לתקוע בתפלה כמו כן אמלכיות זכרונות ושופרות קשר"ק קש"ק קר"ק אכל חד וחד כדי לצאת מספק דרבי אבהו ועל מנהג שלנו היה תמיה ר"ת דקשר"ק של מלכיות וקש"ק דזכרונות וקר"ק דשופרות סותרין זה את זה דאי גנח ויליל כולו בעי למיעבד קשר"ק ואי גנח לחוד כולו בעי

למיעבד קש"ק ואי יליל כולו קר"ק! והנהיג רבינו תם במקומינו לתקוע גם אזכרונות ואשופרות קשר"ק כמו במלכיות דהשתא נפיק מכל ספיקי וליכא אלא הפסק ובהכי סגי שלא לשנות המנהג ביותר, דהא אמרינן שמע תשע תקיעות בט' שעות ביום יצא ונראה שיש קצת ליתן טעם על המנהג שלנו דסבר לה כמאן דאמר בסמוך אחת מדברי תורה ושתים מדברי סופרים וכיון שעשו בישיבה כל הספיקות של תורה ושל סופרים לא חשו לחזור ולעשות בשעת תפלה אלא ספיקא דאורייתא ובקדושת דאגן הסהר שעשה ר' שמשון ב"ר יונה כתיב נוי ארבעים קולות בהריענו והיינו כמנהגינו וכן בסדר רב עמרם עכ"ל

והרי"ף [ר"ה דף יא' מדפי הרי"ף] כתב טעם אחר וז"ל ובדין הוא שיהיו תוקעין אותן על סדר הברכות כסדר שתקעו כשהן יושבים אלא כיון שהברכות אין מעכבות התקיעות הרי יצאו חובתן באותן שתקעו כשהן יושבים ודי להם לתקוע תשר"ת תש"ת תר"ת על סדר הברכות פעם אחת שלא להטריח על הציבור וכן המנהג

בכל העולם ובשתי ישיבות עכ"ל ועיין שם במלחמות ד' לרמב"ן זצ"ל על הרי"ף שחזק טעמו של הרי"ף הנ"ל.

וכ"כ רבינו הרמב"ם הלכות שופר וסוכה ולולב פרק ג הלכה יב וז"ל בדין היה שיתקעו על כל ברכה כל בבא מהן שלשה פעמים כדרך שתקעו כשהן יושבין אלא כיון שיצאו מידי ספק בתקיעות שמיושב אין מטריחין על הצבור לחזור בהן כולן על סדר ברכות, אלא די להן בבא אחת על כל ברכה כדי שישמעו תקיעות על סדר ברכות, וכל הדברים האלו בצבור אבל היחיד בין ששמע על סדר ברכות בין שלא שמע על הסדר בין מעומד בין מיושב יצא ואין בזה מנהג עכ"ל.

ובבעל המאור על דברי הרי"ף כתב שאין טעם זה מספיק וכתב שהעיקר הטעם כטעם שאנו סוברים עיקר כטעם רב האי וכבר יצאנו ידי חובתנו בתקיעות שלפני מוסף.

והנה בפירוש "עץ חיים" על סדר תפילות ראש השנה להגאון הרב יחיא צאלח זצ"ל הביא בשם הר"ר שלום שבזי זצ"ל

שכתב בספרו חמדת ימים
שטעם ארבעים קולות נגד מ'
קולות שצעקה שרה בעת
העקידה וכתב שטעם זה סמכו
שלא להוסיף על הארבעים
קולות כדי שיהיה רמז לעורר
זכות העקידה בשופר אילו של
יצחק וגם לעורר ולהזכיר זכות
שרה אמנו בקולות שצווחה
שנצטערה לבניה אחריה.
עוד כתב שמצא שם שתוקעים
ל' קולות מיושב כדי לעורר ג'
עליונות הראשונים ולפי שאין
לחשוב יותר לא נהגו אלא

בעשרה קולות מעומד וכמו כן
כתב עוד טעם כדי שלא יתמעט
הדין לגמרי והעולם צריך לו.
וראה זה מצאתי ברבינו חננאל
[בדף לד במסכת ראש השנה]
לאחר שפירש את הטעם לתקנת
ר' אבהו כדעת רבינו האי גאון
וסיים וכתב וז"ל ולפיכך נהגו
הכל כמנהג הזה לתקוע מיושב
כמו שתיקן ר' אבהו ועליהן
מברך התוקע ברכת התקיעה
ואע"פ שאינו על סדר הברכות
וציבור צריכין לתקוע על סדר
הברכות מיהו ברכות אינן

מעכבות אותן התקיעות ומפני
שכבר יצאו הציבור ידי חובה
לפיכך נהגו לתקוע במלכיות
תשר"ת בזכרונות תר"ת
בשופרות תש"ת להודיע שהכל
אחד הן והכל יצאו ידי חובה
ולא נשאר בדבר ספק עכ"ל. הרי
כמבואר בדבריו ז"ל שאין ראוי
לשנות ולהוסיף על העשרה
שבזה תבטל התקנה שתיקנו
חז"ל כדי ללמדנו דין זה.

מסקנת הדברים

היוצא לנו ממה שכתבנו לעיל שהנהגים לתקוע רק עשרה קולות הם הולכים כמנהג הראשון ולא ראו
לשנות מנהגם וזאת כדי לא להטריח הציבור במיוחד אם סבירא לן שכבר יצאנו ידי חובתנו בתקיעות
דמיושב שהם העיקר, והתקיעות שבמוסף הם לא מעיקר החיוב של תורה, או שסברו שאסור לשנות ממה
שקבעו הראשונים מספר התקיעות לזכר מה שהצטערה שרה אמנו בעקידת יצחק, או כדי שלא יתמעט
הדין לגמרי וכמו שכתב החמדת ימים שהובא לעיל, או שצריך להשאיר את התקנה שתוקנה כדי שלא
ישתכח הדבר ויסברו שלא יוצאים ידי חובה רק בצורה מיוחדת של תרועה וידעו שיוצאים בכל צורת
התרועה וכמו שכתב רבינו חננאל שכל דבריו דברי קבלה וכמו שכתבו הראשונים.

חמדה גנוזה

מהספר הקדוש "חמדת ימים" לרבי בנימין הלוי זצ"ל תלמידו של מהרש"י זצ"ל ורבו של בעל הרמ"ז זצ"ל

עשרת ימי תשובה - פרק א

ומורי. ותכף ומיד חרד הרב הנזכר חרדה גדולה עד מאד לאמר אנה אוליך את חרפתי להיות לי עון הגזל, וילך אל ביתו סר וזעף וילבש שק ואפר, ושלח לקבץ אליו עושי המלאכה מלאכת הבגדים אשר אתו. ויבואו אליו ויראו את הרב מלוכש בשק יושב בארץ. ויחרדו איש אל אחיו.

ויאמר אליהם הרב הלא תדעו הלא תשמעו כי בשר ודם אני ואיני חפץ ליכנס בגיהנם בידי. ולכן אם מכאן והלאה תדקדקו היטב בחשבון שכר מלאכתכם הנה מה טוב, ואם לאו לכו מעלי. והשיבו לו מה חשבון נעשה במעויותי כי מהם שאנחנו עוסקים במלאכתו לא חסר לנו ואל יחסר לנו, כי שורה הברכה ואכלנו והותרנו ואין איש ממנו שיעשה חשבון מעויותי. אז א"ל הרב הנזכר אכן נודע הדבר כי על כן נכשלתי בעון גזל, אחר כי אין אתם עושים חשבון מעויותי. ולכן עתה אשים לפניכם מעות ותטלו כל אחד מכם מה שתחפצו ותמחלו לי את כל אשר בידי מכם, וגם אני אמחול אליכם. וישם לפניהם ולא רצו לשלוח יד ליטול אפילו פרוטה אחת, זולת אשה אחת שלחה ידה ונטלה ב' פרוטות. ויענו כולם פה אחד ויאמרו מחלנו לך מחילה גמורה עד סוף פרוטה אחת וכו' ויקם הרב הנזכר וילך אל בית מדרשו של הרב זלה"ה והרב הקדימו לצאת לקראתו. ויאמר לו מה כל החרדה הזאת אשר חרד אדוני? ויאמר לו המעט הוא להיות בידי עון ספק גזל, אם נא מצאתי חן בעיניך דעו נא וראה במצחי אם נשאר ממנו מאומה.

ויען לו הרב זלה"ה אין כאן עון אשר חטא, וגילה לו הרב את סודו היכן היה ספק הגזל, והגיד לו כי היה באותה האשה ששלחה את ידה ליטול את ב' פרוטות. והטעות היה כי אותה האשה טווה בחכמה דקה מן הדקה יותר משאר הטווין ועל כן היתה ראויה ליטול יותר, והיא נוטלת בשוה עם שאר האומנים, ועל ככה דקדקו בזאת בשמים ממעל על אדוני, ויראוהו את הרשום בכתב על מצחו:

ימי התשובה וקדושתם הרמתה מודעת היא אשר המה ימים מקודשים אשר קדשום שמים לרפאת בהן כל איש אשר בו הנגע, וכל לבב דווי בלבבו יבין ושב ורפא לו ומצא כדי גאולתו לכפר עליו מאשר חטא על הנפש. ואסמכוהו חכמים אקרא ד"דרשו ה' בהמצאו" אלו "ימים שבין ר"ה ליוה"כ, ובזוהר אסמכוהו אקרא דאולי ימצאון שם י'. ודורשי רשומות אסמכוהו אקרא "ורחק ה' את האדם ורבה העוובה בקרב הארץ ועוד בה עשירה ושבח והיתה לבער" לרמוז כי אם ח"ו ורחק ה' את האדם ולא יקובל תשובתו בשובו מחטאתו. אז "ורבה העוובה בקרב הארץ" כי רוב העולם היו מתייאשים מהתשובה ועוובים לאל יתברך, ולכך קבע להם זמן התשובה לקרבם אליו שהוא כל חדש אלול לחזור בתשובה. ולא זו בלבד אלא "ועוד בה עשירה" הוסיף להם עשרת ימי תשובה מר"ה עד יוה"כ כדי שיתחרט, "ושבחה בתשובה", "והיתה לבער" כי יבער העוונות מקרבן. ובכן יהיה "כאלה וכאלון אשר בשלכת" פי' שמשליכים העליון. ואחר כך לשנה הבאה חוזר "להיות מצבת בה". וזה יהיה משפט לזרע קדש דהיינו לישראל מה שלא עשה כן לכל גוי:

[שם פרק ג]

הירא את דבר ה' יזהר במשא ומתן שלו להיות באמונה שלא יכשל באונאה ובגזל, ולעולם יוותר משלו לחברו, ובכן יהיה בטוח שלא יבא משל חברו לידו, כי במשא ומתן אי אפשר שיהיה על פי הדקדוק וקו המצוע שלא יקח מחברו דבר מה, או חברו ממנו. והירא את דבר ה' ומעונש הגזל יוותר מעט מה משלו, כי אם לא יוותר מעט משלו אז בהכרח ליטול מעט מה משכנגדו. ובימי הרב ז"ל שאל ממנו ר"א גלנטי ז"ל לתת תקון לנפשו, ואז חרד הרב הרבה מאד מלפני גודל רבנותו. עד שאמר לו אם אינך מגיד לי את כל אשר אתה רואה במצחי, אשביעך בה' להגיד לי, ואז פנה אל מצחו. וא"ל ספק גזל יש ביד אדוני

מקור התפילות

קטעים מבידור מקיף על התפילה על הפרנסה, ומקורה.
מתוך הקונטרס סדר התפילה על הפרנסה.

התפילה הקצרה

מקורה, ואמירתה בימים נוראים בדוקא. ובכונת השמות.

אכן צריך שיכוין בניקוד שמות הוי"ה שבו כזה יְהוָה שעולה ניקודו שם אדנות עם הכולל דהיינו ס"ו, ועם אותיות ההוי"ה עצמה גימטריא פא"י, שהוא שם פרנסה היוצא מראשי תיבות פותח את ידיך.

ואני שמעתי בניקוד זה יְהוָה שניקודו עולה ס' ועם ההוי"ה עולה גימטריא אלהים בסוד ה' הוא האלהים אשר משם הפרנסה. והכל עולה למקום א' ואח"כ לומר אחריו". וכאן כתב הנוס' היה"ר הקצר, והיא הנוס' שכתבה מהרי"ץ בתכלאל ומהריצ"ו בכנה"ג, ומשם הביא החיד"א בספרו עבוה"ק [בכף אחת ס"טו], והוסיף עליו וכמו שהבאנו בפנים. וסיים: "וכן יעשה כסדר הזה בליל יוה"כ, וביוה"כ אחר מוסף קודם קדיש בתרא" עכ"ל.

ואע"פ שכבר נד' באופן אחר בשנת תס"ו בזולצבאך בספר שם טוב קטן לרבי שלמה אבן לחמיש זצ"ל בע' יג בתוך ברכת השנים כתב בזה"ל: תפילה על הפרנסה מהאריז"ל. שיאמר האדם בברכת השנים כשמגיע לברך שנותינו כשנים הטובות יאמר זה וגם בעשי"ת באבינו מלכינו כתבינו בספר פרנסה וכלכלה יאמר זה ויזהר לקרוא בקדושה וטהרה עכ"ל והביא הנוס' כחמד"י בקצת שינויים קלים. והנה כבר העיד הרב המחבר הנז' בהקדמתו שהעתיק תפילות

המקור הקדום ביותר למנהג אמירת תפילה זו הקצרה בימים נוראים ובציבור ה"ה בעל הסה"ק חמדת ימים [שכבר זכינו ובימינו נגלה כבוד ה' לעין כל שאין בספר קדוש זה כל בית מיושב, ומחברו היה צדיק וקדוש ה' מופלג מגורי האריז"ל, הוא כמוהר"ר רבי בנימין הלוי שהיה רבו של הרמ"ז ותלמידו של מהרח"ו, והוא נד' לראשונה שבשנת תצ"א ועוד הרבה שנים קודם לכן משמשו בו בכת"י, וכמו שהאריך להוכיח בזה במישור בספר אוצר חמדת ימים יעו"ש, ומעתה אסור להרהר אחריו, וצדיקים ילכו בס' וגו', שכתב ע"ז בח"ד חדש אלול פ"ו ע' ל"ח.

ושם איתא שהוא תפילה על הפרנסה לכל השנה, ושקודם יאמר לדוד מזמור לה' הארץ וגו' אבל לא כ' את המזמור לדוד ה' רועי וגו' והוסיף שמנהג הרב והחברים ליל ר"ה קודם קדיש בתרא, וכו' ואח"כ לומר היה"ר הקצר [וביום ר"ה לא כ"כ] ושיאמר כסדר הזה בליל יוה"כ [כנראה אחר תפילת ערבית ג"כ כנז' בר"ה] וביוה"כ אחר מוסף קודם קדיש בתרא ע"כ, וכ' שמסוגל אמירת המזמור הנ"ל בכוונה הראויה שלא יחסר לו מזון כל השנה עיי"ש.

ומחמת שספרו אינו מצוי לכל הרי לשונו בזה: "ועוד זאת שמענו כי מנהג הרב עם החברים לומר ליל ראש השנה קודם קדיש בתרא מזמור כ"ד לדוד מזמור לה' הארץ ומלואה, ומסוגל כדי שלא יחסרו מזונותיו כל השנה.

ובספר נאה להודות הנז' להלן כתב בכוונת השמות כך: **לִיהוָה** [ניקוד הו' כפול בחולם וקמץ] ובמוסגר כתב ניקוד זה **יְהוָה** וצ"ע מקורו, ושמא ט"ס נפל שם. ובתפילה הארוכה כתב בפסוק השלך על ה' כוונת הניקוד כך: **יְהוָה** [ומקורו בזה נראה מהרמ"ק הנ"ל גבי מזמור לדוד ואע"פ ששם לא הובא במזמור לדוד כן, מאחר שרק כתוב לומר את המזמור ולא הביאוהו כלל, אין לנו אלא מש"כ הרמ"ק שהוא מקור הדברים כנ"ל, ואף יש סימוכין שהמחבר אזיל בתריה כנ"ל, וע"כ גם שם ניקדנו כדבריו] ובשמות הפסוק ויהי ה' את יוסף כתב **יְהוָה** [ניקוד הו' כפול בחולם ושוא]. ובשם דיקרנוסא כתב בניקוד **דִּיקְרָנוּסָא**.

"מה שמצאתי בקיבוצים ישנים בכתבת יד כאשר הראוני מן השמים להאיר עיני שכלי עכ"ל, וא"כ מאוד יתכן שמאחת ממהדורות כתה"י של הרב חמד"י הוא שהגיע לידיו.

אמנם כמשנ"ת יש הבדל בכוונת השמות שבמזמור. שבחמד"י כ' כמש"כ לעיל משא"כ בפרי עץ חיים כתב שני דרכים אחרים וכן בקשעה"כ כ' שני דרכים אחרים **יְהוָה** או **יְהוָה** וכמש"כ ס' עבודת בורא אלא שהסדר הפוך, ולכאורה צ"ב שתרוייהו [קצועשה"כ ועבודת בורא] לא כתבו כמש"כ בעל שעה"כ גופיה בפע"ח וכמו שהבאנו לשונו לעיל וצ"ע. וכן בכוונת השמות בתפילה הקצרה שבחמד"י כתב **יְהוָה** ובשם דיקרנוסא כתב בניקוד **דִּיקְרָנוּסָא**.

עיקר ההבטחה תלויה בכוונת השמות בניקודם

הבדלים בכוונת השמות

עם כוונה בניקוד ההיות, ומובטח לו שלא יחסרו מזונותיו. עכ"ל. וכ' בניקוד השמות שני ניקודים, ובכל שם שינויים אחרים לא כמר ולא כמר יעו"ש, [גם יש שם ניקודים שיש לספק בהם אם הם לו' או לה' שאחריו וצ"ע], וצ"ע המקור לזה. והקרוב לזה הוא מש"כ בסמוך מספר נאה להודות עיי"ש ודו"ק.

ובזה יש לתמוה על כמה מדפיסים שהשמיטו לגמרי כוונת השמות, וכאמור העיקר חסר מהספר, שכפי הנתבאר כל יסוד המנהג הוא על אמירת המזמור באופן כזה של כוונת השמות בניקודם, ובלא זה לא היו אומרים דוקא מזמור זה, או שהיו מסתפקים באמירת מזמור לדוד שהוא ג"כ מתוקן על ענין הפרנסה וכנ"ל. וביותר ראיתי שבתכלאל ע"ח מהדו"ב אחר שהעתיק את כל סדר התפילה

ודע שבכל הספרים הנז' הקדמונים והמאוחרים יותר שהביאו התפילות על הפרנסה בין הארוכה בין הקצרה ואף אלו שהביאו רק את המזמור לבד, בכולהו מבואר ענין זה שעיקר הענין בזה הוא אמירת המזמור בכוונת השמות בניקודים אלו, וע"ז אמרו את ההבטחות שמסוגל לפרנסה וכן שמובטח לו שלא יחסרו מזונותיו כל השנה, אבל באמירת המזמור לחודיה אף עם אמירת היה"ר לא נאמר זה, וזה ברור.

ובע"ח בליל ר"ה כתבו בזה"ל: בליל ר"ה אומרים מזמור לה' הארץ עם כוונה בניקוד ההיות ככתוב בסדר ליל יום כיפור בסוף הסידור ומובטח לו וכו'. ושם כתבו בזה"ל: בליל ר"ה ובליל יוה"כ קודם עלינו לשבח, אומרים מזמור לה' הארץ

וא"כ אדרבא מהראוי להדגיש זאת מקודם ולא רק בגדר "טוב" בעלמא, וכמש"כ כל הספרים שהביאו תפילה זו ובכללה ע"ח תרנ"ד וכן"ל, וכל המשנה ידו על התחתונה. גם הדבר ברור מכל המקורות הנ"ל והספרים שהביאו תפילה זו, שכוונה זו פורסמה לכלל העם כסגולה בטוחה, ולא רק ליחיד סגולה. **ומ"מ** נראה פשוט שמי שלא כיון מאיזה סיבה שיהיה, צריך שידלג קטע זה שבתפילה הארוכה.

ובס"ד בסדר שכתבנו נשתדלנו בתפילה הקצרה לדקדק ולהביא את עיקר הדעות מגדולי המקובלים הקדמונים בניקודי השמות, שיהיו לפני הקורא לתועלת בכוונה זו.

ובתפילה הארוכה כתבנו כמקורות הקדומים הראשונים של תפילה זו, שהוא ס' נאה להודות הנז' ועוד כמה ספרים שאחריו, והעלינו גם מה שסידר שם בכוונת שמות פסוקי ויהי ה' וכו' וכ"ז נשטט מרוב הדפוסים המאוחרים.

והדבר פשוט שכל האמור בכוונות היינו בכוונת הלב, ואין להוציא אותם השמות בפה כלל.

הארוכה משקדמו אותו וראשון להם הנז' ד' תרנ"ד, שינה וכו' רק "בליל ר"ה ויוה"כ" אומרים זה קודם עלינו לשבח". וענין כוונת הניקוד השמיט כנראה במכוון משום מה, ומ"מ הכוונות עצמם הושארו בתוך התפילה שם.

ואחריו נמשך מי שהדפיס מדנפשיה בזה"ל: **טוב** לכיון בניקוד ההיות וכו'. ולא היא שכמשנ"ת הרי כל יסוד המנהג לומר הוא באופן הזה.

וביותר חמור הדבר כאשר ביה"ר שאחריו אומרים זאת להדיא בקצרה: "והשמות הקדושים הנזכרים בו" והכוונה בזה היא לכוונת השמות הנ"ל, והגם שבלשון זה אינו מוכרח כ"כ, מ"מ בתפילה הארוכה אומרים להדיא: "בזכות שם הויה ברוך הוא יתברך שניקודו אחד מן הניקודים שכיווננו בהם במזמור שקרינו לפניך עתה".

וכשאינן מכוונים איך יאמרו ח"ו שקר ובמקום תפילה ומליץ יושר ח"ו לעוון יחשב לו ביום הקדוש הזה. וכע"ז עי' מש"כ רבינו השתילי זיתים סימן רס"ז סק"ג על היה"ר שאחר שיר השירים במה שאומרים טעמיו יעו"ש, והוא הדין כאן, ודו"ק.

התפילה הארוכה

ובפרט גם להבינה ולבארה כפי קוצ"ד, בדברים שצ"ב שמזה כמה שנים נתקשיתי בהם.

מקור נוסחה

והמקור הראשון שמצאתי לנוסח תפילה זו כמות שהיא לפנינו היא ככל הנראה בסוף ספר נאה להודות [פירוש על ס' תהילים לרבי

מחברה.

ונתעוררתי לחפש מקורות תפילה על הפרנסה הארוכה ונוסחה הנכון, שנתקבלה בחביבות בקהילות תימן [שאמי ובלדי כמו שית' להלן] ועוד קצת קהילות [מהספרדים] לאומרה בחרדת קודש בימים הנוראים, שראיתי המדפיסים עושים בה כרצונם בגירסא, ובכוונת השמות בניקודם, [בין במזמור, בין בתפילה הקצרה] ועוד.

בתהילים שפתי רננות שנד' בירושלם שנת תר"נ.

והמחזור הראשון שהביאה הוא ככל הנראה בספר חקת עולם שהוא מחזור של כיפור משנת תרנ"ג [ע' סד: 128 באוצה"ח] בסוף ערבית של כיפור [שהביא אחר לדוד מזמור את התפילה הקצרה של החמד"י, ואח"כ את תפילה זו, ואולי הכוונה שאת התפילה הקצרה יאמרו בציבור והארוכה ביחידים וכמש"כ שכותב לשון התפילה הארוכה בל' יחיד עיי"ש].

נסים אברהם אשכנזי מאזמיר ונפטר בשנת תר"כ והיה מגדולי דורו כמו שמבואר בהקדמת הספר שם, ונד' בליוורנו בשנת תרכ"ה, ושם בע' קפ"ו ע"ב הביאו תפילה זו, וקודם לה כתב בזה"ל: "בליל ראש השנה ובליל יום הכיפורים קודם קדיש בתרא אומר מזמור זה בכוונה בניקוד ההוויות ומובטח שלא יחסרו מזונותיו" עכ"ל. ואח"כ בשנת תרכ"ו נד' באיזמיר בס' אות הברית [בע' קע] לרבי רפאל פ"י די שיגורה, וכן הביאה בס' וישכם אברהם [ע' ק ע"ב] למהר"א פלאגי נד' באיזמיר תרמ"ה, ואח"כ

קבלתו בק"ק תימן לראשונה

312 [ובשער הספר כתוב שהוא עם התפילות מכתבי האריז"ל ומס' חמד"י עם הגהות מוהר"ח מודעי זצוק"ל ובסוף המחזור בקשות מוהר"ר דוד פאדרו זצוק"ל] ודהיינו ספרו שפעת רביבים [ובקשות מס' אוצר נחמד [ספר זה כולו בנוי ומיוסד ע"פ ליקוטים מהסה"ק חמדת ימים הנז' וע"ש זה ג"כ קרוי שמו, וכמש"כ שם בשער הס' בזה"ל: "שורשו פתוח אל מים חיים שפר הבהיר, חמדת ימים אשר כבר יצא טבעו לפנינו בישראל וכו']. וככל הנראה משער הס' חיברו הרב משה אלנקוה ז"ל, ונד' בשנת תק"כ בויניציא, ואגב דרכנו למדנו מלשונו שגם בזמנו וגם קודם זמנו לא נתקבל החרם על החמד"י, ולמרות שבדיוק בשנים אלו היה מפורסם הענין מאוד, ובעיקר על ידי היעב"ץ [כידוע]. והוספנו על הראשונים מכת"י עתיקים ושמנו כל דבר במקומו ע"כ].

ולבני תימן יצא במיוחד שוב ע"י סאלם דוד ז"ל בי-ם בשנת תרצ"א בקונטרס הנקרא "שומר הסף", ואח"כ לשאר מחזורים העתיקוהו [ועי' זכו"ל שיצא בהצ' שילה בשנת התשנ"ג שהדפיסוהו בסופו בל' יחיד ועם שינויים קצת יעו"ש].

ומיד אחריו מצאנוהו [אם כי בכמה שינויים שערכו בו להתאימו לאומרו בציבור ועוד כדלהלן] גם בתכלאל עץ חיים שנדפס בשנת התרנ"ד [שנה אח"כ בלבד] אחר הסליחות של כיפור [קודם ע' קפ] ומאז לראשונה קבלוהו בקהילותינו ק"ק תימן, [והתכלאל הנז' גם הגיע לתימן כידוע]. אבל מקודם לכן בין בארץ וכל שכן בחו"ל לא אמרו תפילה זו, אלא התפילה הקצרה.

וכמו כן הובאה בס' כסא רחמים לרבי רחמים מזוז שנד' בירושלים תר"ע, וכן הביאה בס' ישועות יעקב לרבי מרדכי אסבעוני זצ"ל שנד' בשנת תרע"ו, [בע' רלא] ובס' תהילים עם ביאור ר"י קושטא שנד' בליוורנו תרפ"ז, [הובא בע' ריג ע"ב]. ובס' משכיל לאיתן לרבי אברהם ב"ר בנימין חלימי זצ"ל שנד' בג'רבה בשנת תרצ"ו בחלק התפילות והסגולות עיי"ש, ס' תפילה למשה שנד' בשנת התשכ"ז.

ואחריהם העתיקו כך גם בעוד הרבה סידורים לרבות תכלאל מהדורת ש"צ התשל"ח, וכן העתיקוהו למחזור זכור לאברהם הראשון שנדפס בליוורנו תרפ"ו ע'

וכמו שאעיר בפנים במקומו, וכמו בשאר תפילות וכדו', והדברים ידועים.

וכן המנהג שהחזן אומר משא"כ בשאר קהילות. גם לשתף ולעורר הציבור באמירת התפילה וכן מחמת שצריך לומר ויהי ה' וכו' ז"פ, ראו לומר יחד מהפסוק יפתח ה' לך וכו' בקצב ונעימה.

ומפסוקים אלו [דהיינו מ-יפתח וכו'] שייד יותר שיאמרו יחד, גם משום שעד עתה הפסוקים הוו כסיום התחינה וע"כ הם גם באותה נגינה, משא"כ מ-יפתח משנים הנגינה כניגון נחמה ולימוד, ולכן עונים יחד, ובפרט שהוא פסוק ארוך ומתאים לזה, [ויש במשמעו אף כתשובה לש"צ על בקשה זו וכעונים שתתקבל התפילה, ובאמת זה מתחיל כבר מ-פותח את ידיך, שהוא מעניינו של הפ' יפתח, שהרי סיום התחינה הוא בפ' יהיו לרצון] וכן ויהי ה' וכו' שצ"ל ז"פ, ומתאים יותר לאומרם יחד בציבור.

ועכ"פ ברור שמחבר תפילה זו, איהו תיקנה מעצמו, ונראה ששילב מזה ומזה מכמה תפילות [ואולי עי"ז גם נוצרו קצת כפילויות לשון עי' בביאורים], שהרי קודם הדפסת ספר הנז' לא מצאנוהו בשום מקור כך בנוסחא זו בשלימותו וכנז"ל, גם מה שאומרים בסדר זה מיד את הפסוק יפתח ה' וכו' ויהי ה' את יוסף ז"פ ישר והפוך, אינו אלא למחבר זה ולא לזולתו.

השינויים למנהג תימן

וכאמור עשו בתפילה זו כמה שינויים להתאימו לאומרו בקהילותינו ק"ק תימן ובמקורה תפילה זו נאמרת בלשון יחיד ולא בלשון רבים, ושינוי זאת כי רצו שהחזן יאמרה כדרך שאומר התפילה הקצרה. וכן יש עוד שינויים שנעשו ממילא בלשון התפילה כמנהג האמירה או כמנהג הביטוי

זמני אמירתם בימים נוראים

בכלל, ויושבי תימן בפרט, מספר קדוש זה עי' בס' אוצח"י הנז'.

והחיד"א שם שכ' בזה"ל: "תפילה על הפרנסה קדומה שנוהגים לומר בליל ר"ה ויוה"כ קודם קדיש בתרא [והיינו קודם עלינו לשבח וכמש"כ בשעה"כ ענין תפלת השחר דרוש א ד"ה ישתבח יעו"ש, וכ"כ בע"ח שם וכנ"ל] ונוסח זה מתוקן ונכון, יאמר לדוד מזמור לה' הארץ ומלואה ונוסח נקודות ההיות שבמזמור יכוין בנקודות אלו ע"פ ס' הכוונות מרבני המערב [אולי היינו הרמח"ל הנ"ל] וס' משנת חסידים" עכ"ל הטהור.

נמצאנו למידים שכדברי החיד"א והרמח"ל, נהגו רבים, וכמש"כ בע"ח וכנה"ג

וכאמור ראינו שנכנסה תפילה זו הארוכה אצל קצת קהילות, לאומרה בכל תפילות ימים נוראים בערבית ושחרית בין בר"ה ובין בכיפור.

וגם בקהילות תימן [וע"פ הדפסה הנ"ל בתרנ"ד], וכן יש מקומות שאין אומרים אותה בבוקר דר"ה כדברי החמד"י.

ועי' תכלאל ע"ח למהרי"ץ, וסידור כנה"ג למהר"י צובירי זצ"ל, ושם בשו"ר ע' נ"ד עמד בזה שמקור תפילה זו [הקצרה שהביאה] הוא מהחמד"י ושכן נהגו עפ"י מלפני כ-250 שנה [אמנם יש להעיר שמש"כ שהוא ע"פ סידורי ספרד אינו מוכרח, שיתכן וע"פ החמד"י גופא שהוא מקור סידורי ספרד ג"כ, כמו עוד דברים רבים שקבלו כל ישראל